

Mülteci ergenlerde madde kullanımı: Halk sağlığı perspektifinden bir sistematik derleme

Giriş

Zorunlu yer değiştirme, savaş ve istikrarsızlık nedeniyle küresel düzeyde artış göstermektedir ve mülteci çocuk ile ergenler bu süreçten orantısız şekilde etkilenmektedir. Ergenlik dönemi, hızlı biyolojik, bilişsel ve psikososyal değişimlerle karakterize olup, çevresel stresörlere karşı hassasiyeti artırır. Mülteci ergenler, savaş, ayrılık, yoksulluk ve ayrımcılık gibi travmatik deneyimlere maruz kalmakta; bu durum madde kullanımı da dahil olmak üzere ruh sağlığı sorunları riskini yükseltmektedir. Mevcut literatürde mülteci ruh sağlığı genellikle depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunlara odaklanmakta, madde kullanımı ikincil bir sonuç olarak ele alınmaktadır. Bu derleme, mülteci ergenlerde madde kullanımını halk sağlığı ve gelişimsel perspektiften inceleyerek, yer değiştirme ile ilişkili risk ve koruyucu faktörleri sentezlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Tasarımı ve Yöntemler

Bu sistematik derleme, Ocak 2015 ile Ekim 2024 arasında yayımlanan çalışmaları kapsamak üzere PubMed, Scopus, Web of Science, Google Scholar ve ulusal Türk veri tabanlarında (TR Dizin) gerçekleştirilmiştir. Tarama, 28-31 Ekim 2024 tarihlerinde yapılmış ve İngilizce ile Türkçe kaynaklar dahil edilmiştir. Dahil edilme kriterleri: Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF sınıflamasına göre 10-19 yaş arası ergenler; mülteci veya sığınmacı statüsü; madde kullanımına ilişkin veri; orijinal araştırma makalesi. Hariç tutma kriterleri: yaşı ayırmı yapılamayan çalışmalar; sadece küçük çocuk veya genç yetişkin örnekleme; niteliksel veya derleme türü dışındaki tasarımlar. Seçim süreci PRISMA 2020 yönergelerine uygun olarak yürütülmüş, başlık ve özet taramasını takiben tam metin incelemesi yapılmıştır. Yanıllık riski, Joanna Briggs Institute (JBI) eleştirel değerlendirme araçları kullanılarak değerlendirilmiştir. Toplam sekiz çalışma dahil edilmiştir: altısı kesitsel, biri kohort, biri nitel tasarım. Örneklem büyüklükleri 48 ile 1.159 arasında değişmektedir. Çalışmalar Türkiye, Avustralya, İsveç, Filistin, Ürdün ve Sırbistan'da yürütülmüştür.

Bulgular

Dahil edilen sekiz çalışmanın bulguları, mülteci ergenlerde madde kullanımının yaygın olduğunu ve doğrudan karşılaştırma yapılan sınırlı sayıda çalışmada mülteci olmayan akranlarına kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. En sık bildirilen madde tütün (sigara ve nargile) kullanımı olup, özellikle Orta Doğu bağlamlarında erkek ergenlerde daha yüksek oranlar gözlenmiştir. Alkol ve yasadışı madde kullanımı, kültürleşme stresinin belirgin olduğu yeniden yerleşim bağlamlarında daha ön plandadır. Risk faktörleri arasında travmaya maruz kalma, psikolojik sıkıntı, zayıf ebeveyn denetimi, aile çatışması, akran etkisi, düşük sosyoekonomik durum ve eğitime sınırlı erişim yer almaktadır. Madde kullanımı sıklıkla anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi ruh sağlığı sorunlarıyla birlikte görülmektedir. Koruyucu faktörler arasında okula bağlılık, destekleyici aile ilişkileri ve sosyal destek ağları öne çıkmaktadır. Refakatçisiz küçükler, yüksek riskli bir alt grup olarak tanımlanmıştır. Çalışmaların çoğu kesitsel tasarımlı olup, nedensel çıkarımlar sınırlıdır.

Sonuç

Bu derleme, mülteci ergenlerde madde kullanımının travma, psikososyal stresörler ve yapısal dezavantajların etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir halk sağlığı sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Tütün kullanımı en yaygın davranışken, alkol ve yasadışı madde kullanımı kültürleşme stresinin yoğun olduğu ortamlarda daha belirgindir. Okula bağlılık ve aile desteği önemli koruyucu faktörlerdir. Bulgular, kültüre duyarlı, toplum temelli önleme ve müdahale stratejilerinin acil ihtiyacını vurgulamaktadır. Gelecek araştırmalar, nedensel yolları ve gelişimsel farklılıkları aydınlatmak için boylamsal ve karma yöntemli çalışmalara odaklanmalıdır. Refakatçisiz küçükler gibi yüksek riskli gruplara yönelik özel hizmetler geliştirilmelidir.

Anahtar kelimeler: mülteci ergenler, göç, madde kullanımı, halk sağlığı, bağımlılık riski, sistematik derleme